

RAPORT KIELECKIEJ KURII DIECEZJALNEJ Z SIERPNI 1950 ROKU O STANIE EDUKACJI RELIGIJNEJ I SZKOLNICTWA KATOLICKIEGO

Kościół i religia w polityce władz komunistycznych

Bezpośrednio po zakończeniu II wojny światowej nauka religii była obecna w szkołach. Jej status regulowało zarządzenie Ministra Oświaty wydane 13 września 1945 r.¹ Wprowadzało ono zasadę polegającą na tym, że nauczanie religii w szkołach publicznych przestało być obowiązkowe dla tych uczniów, których rodzice sobie tego nie życzyli. Na świadectwie szkolnym nie wystawiano wówczas ocena z tego przedmiotu. W dalszej perspektywie ideologia marksistowska miała zająć miejsce katechezy.

W związku z powyższym założeniem już w latach 1947-1949 pogorszyły się znacznie warunki nauczania religii. W niektórych szkołach nie uczono jej wcale, w innych lekcje religii były umieszczane poza planem godzin przedmiotów szkolnych. Nie wszystkich duchownych zatwierdzano też jako pracowników szkolnych, innych z różnych powodów zwalniano z pracy. Wywierano nacisk na rodziców, aby zrezygnowali z katechizacji swych dzieci. Naukę religii najpierw umieszczano na pierwszej lub ostatniej godzinie rozkładu zajęć, a ostatecznie usunięto ją z planu godzin w szkole. Do dyskryminacyjnej praktyki władz świeckich w tym czasie zaliczyć należy także następujące fakty: usuwanie stowarzyszeń katolickich ze szkół, ograniczenie prawa Ko-

¹ H. K o n o p k a, *Religia w szkołach Polski Ludowej. Sprawa nauczania religii w polityce państwa(1944-1961)*, Białystok 1997, s. 22; M. Korgul, *Działalność i refleksja katechetyczna na Dolnym Śląsku w okresie powojennym*, Legnica 1997, s. 64; Archiwum Akt Nowych w Warszawie, UdSW, WR-k, sygn. 47/1783, Notatka dotycząca nauczania religii w Polsce Ludowej, s. 1.

ściola do wizytowania szkół, zakaz wydawania podręczników do nauki religii, zabranianie modlitwy przed i po lekcjach, usuwanie krzyży z sal lekcyjnych. Wszystko to działo się przy uprawianiu przez władze kłamliwej propagandy².

Już w pierwszych latach Polski Ludowej oprócz dyskryminacji katechetów władze partyjno-rządowe zaczęły ingerować w szkolnictwo wyznaniowe. Próbowano zastraszyć rodziców, by nie posyłali dzieci do szkół katolickich. Wydawano zarządzenia zwalczające szkoły kościelne. Równocześnie zakładano świeckie placówki oświatowe. Szkołami, które miały na sposób wzorcowy realizować edukacyjne zalecenia partii miało być powstałe w 1949 r. Towarzystwo Przyjaciół Dzieci (TPD). Szkoły TPD były pozbawione nauki religii i emblematów religijnych, miały kreować „wychowanie socjalistyczne, świeckość i kształtowanie naukowego światopoglądu”. Szkoły te były w stu procentach „laiczne”, a więc nie odbywała się w nich nauka religii, modlitwy itp. Rozszerzanie szkół TPD prowadziło do ateizacji szkolnictwa polskiego³.

W pierwszym etapie działania władz politycznych zmierzały do stopniowej laicyzacji systemu oświaty. W celu zaprzestania przez państwo prowadzenia polityki nękania i represji oraz uchronienia praw rodziców i Kościoła do nauczania religii w szkołach publicznych Episkopat Polski prowadził dialog z władzami komunistycznymi. Efektem długich negocjacji było podpisanie 14 kwietnia 1950 r. tzw. porozumienia między przedstawicielami Episkopatu Polski i Rządu Rzeczypospolitej Polskiej. Dokument ten składał się z dziewiętnastu punktów poprzedzonych następującym zdaniem: „Rząd Rzeczypospolitej, który stoi na stanowisku poszanowania wolności religijnej oraz Episkopat Polski, mający na względzie dobro Kościoła i współczesną rację stanu”. Edukacji religijnej poświęcono pkt 10, który brzmiał następująco:

a) Rząd nie zamierza ograniczać obecnego stanu nauczania religii w szkołach; programy nauczania religii będą opracowywane przez władze szkolne wspólnie z przedstawicielami Episkopatu; szkoły będą zaopatrzone w odpowiednie podręczniki; nauczyciele religii świeccy

² M. K o r g u l, *Działalność refleksyjna i katechetyczna...*, s. 9-70.

³ M. R y b a, *Szkoła w okowach ideologii*, Lublin 2006, s. 69. Zob. także: B. S t a n a - s z e k, *Diecezja sandomierska w powojennej rzeczywistości politycznej 1945-1967*, t. 2, *Duszpasterstwo i laicyzacja życia społecznego*, Sandomierz 2006, s. 203-204.

i duchowni będą traktowani na równi z nauczycielami innych przedmiotów; wizytatorów nauczania religii władze szkolne będą powoływały wspólnie z przedstawicielami Episkopatu.

b) Władze nie będą stawiały przeszkód w braniu udziału w praktykach religijnych poza szkołą. [...]

c) Istniejące dotychczas szkoły o charakterze katolickim będą zachowane. [...]

d) [...] W razie tworzenia lub przekształcenia szkoły zwykłej na szkołę bez nauki religii rodzice katolicy, którzy będą sobie tego życzyli, będą mieli prawo i możliwość posyłania dzieci do szkół z nauczaniem religii”⁴.

Zawarty układ przez kilka lat pozostawał tylko na papierze. Proces sekularyzacji szkół państwowych postępował, przybierając na sile przede wszystkim w stosunku do szkół ogólnokształcących i zawodowych. Działania aparatu partyjno-państwowego zmierzały także do całkowitej likwidacji szkół prywatnych prowadzonych przez instytucje kościelne. Bezpodstawnie usuwano katechetów ze szkół, a następnie nie zatwierdzano kandydatów zgłaszanych na ich miejsce przez władze kościelne. Często usuwano księży bez podawania jakiegokolwiek przyczyny bądź wysuwano zarzuty natury politycznej. Okazją do

⁴ „Porozumienie” z 14 kwietnia 1950 r. było pierwszą w historii bilateralną umową zawartą między episkopatem krajowym a rządem państwa, w którym władzę sprawowała partia komunistyczna. W sytuacji braku konkordatu od 1945 r. miało ono stanowić podstawę relacji prawnych między władzami państwowymi a Kościołem katolickim w Polsce. Zob.: A. M e z g l e w s k i, *Szkolnictwo wyznaniowe w Polsce w latach 1944-1980*, Lublin 2004, s. 415-416; J. Ż a r y n, *Kościół a władza w Polsce (1945-1950)*, Warszawa 1997, s. 311-349; P. R a i n a, *Kościół w PRL. Kościół katolicki a państwo w świetle dokumentów 1945-1989*, t. 1: *lata 1945-1959*, Poznań 1994, s. 232-235; J. K r u k o w s k i, *Kościół i państwo*, Lublin 2000, s. 239-240; J. K r u k o w s k i, *Nauczanie religii w szkole w państwie demokratycznym*, Lublin 1991, s. 16; W. Z d a n i e w i c z, T. Z e m b r z y c k i, *Kościół i religijność Polaków 1945-1999*, Warszawa 2000, s. 228-229; A. S z u b o w a, *Prekursorskie porozumienie*, „Życie katolickie” 1984, nr 7/8, s. 91; J. Z a b ł o c k i, *Pierwsze polskie Porozumienie*, „Chrześcijańin w świecie” 1976, nr 44/6; s. 52-63; S. Z u b e k, *Porozumienie między Rządem Rzeczypospolitej polskiej a Episkopatem Polski na tle stosunków kościelno-państwowych w latach 1945-1956*, „Studia Diecezji Radomskiej” 1998, t. 1, s. 240-241; J. G o d l e w s k i, *Kościół rzymskokatolicki w Polsce wobec sekularyzacji życia publicznego*, Warszawa 1978, s. 154-155; J. G o d l e w s k i, *Obywatel a religia*, Warszawa 1977, s. 120.

kolejnego ataku na Kościół było zbieranie podpisów pod Apellem Sztokholmskim⁵. Biskupi nie złożyli podpisów pod tą inicjatywą. Nie podpisanie apelu przez katechetów powodowało represje w postaci zwalniania z pracy, potępienia na wiecu lub zebraniu w szkole, nawet w obecności uczniów. Był to sposób na pozbywanie się niewygodnych katechetów lub na usunięcie religii ze szkół⁶. Ci katecheci, którzy nauczali jeszcze w szkołach, poddawani byli różnorodnym represjom i zastraszeniom.

W następnych latach szybko rosła liczba szkół bez nauki religii oraz duchownych nie akceptowanych na nauczycieli religii. Wielu księży rezygnowało ze składania kolejnych podań o pracę w szkołach, wobec katerycznych odmów w ubiegłych latach. Zwalniani kapłani nie mieli żadnej możliwości obrony wobec postawionych im zarzutów.

Raport z diecezji kieleckiej z sierpnia 1950 r.

Edytowane sprawozdanie przedstawia aspekty walki o nauczanie religii w szkołach i szkolnictwo wyznaniowe oraz rywalizacji władz partyjno-państwowych, w tym oświatowych, z Kościołem rzymskokatolickim na terenie diecezji kieleckiej. Dokument opatrzony jest datą 5 sierpnia 1950 r., ale zawarte w maszynopisie informacje pochodzą z lat 1945-1950. Kluczową cezurą jest data 14 kwietnia 1950 r. W tekście przedstawiono wydarzenia, jakie nastąpiły przed zawarciem umowy kwietniowej i jakie miały miejsce po jej podpisaniu. Oryginalny maszynopis przechowywany jest w Archiwum Diecezjalnym w Kielcach w zespole Akta Kurialne Ogólne, pod sygnaturą ON – 4/11. Prezentowane źródło zawiera adnotację potwierdzającą, że przedstawiono tekst Ordynariuszowi, a więc biskupowi Czesławowi Kaczmarkowi. Adresatem tego sprawozdania jest Kuria Diecezjalna Kielecka, natomiast autor pozostał nieznanym. W 1950 r. funkcję Diecezjalnego Wi-

⁵ Apel Sztokholmski został uchwalony 15-21 III 1950 r. na III Sesji Światowej Rady Pokoju, nawoływał do przeprowadzenia ogólnoswiatowego plebiscytu w sprawie zakazu broni jądrowej. Przeciwko składaniu podpisów wypowiedział się papież Pius XII. A. P a c z k o w s k i, *Pół wieku dziejów Polski 1939-1989*, Warszawa 1995, s. 225. Zob. także: AAN, UdSW, WR-k, sygn. 5a/15, Wykaz księży z poszczególnych województw, którzy nie podpisali Apelu Sztokholmskiego i w związku z tym zostali przez Kuratorium usunięci ze szkół.

⁶ S. W ó j c i k, *Katechizacja w warunkach systemu totalitarnego*, Wrocław 1995, s. 87.

zytatora nauczania religii i Referenta spraw szkolnych w Kurii Kieleckiej pełnił ks. Władysław Czełuśniak, który mógł sporządzić ten dokument na polecenie Kurii Kieleckiej, gdyż podobne sprawozdania z katechizacji opracowywano również w latach następnych. Jest to najprawdopodobniej jedyne tak szczegółowe podsumowanie przedstawiające rezultaty polityki władz państwowych wobec katechizacji, szkolnictwa kościelnego i ograniczeń w swobodnym wyznawaniu kultu religijnego. Treść oraz podkreślenia głównych wątków publikowanego dokumentu literalnie odpowiadają oryginałowi. Zawarte w tekście informacje starano się potwierdzić i wyjaśnić w przypisach.

W prezentowanym źródle przedstawiono postępowanie władz lokalnych wobec katechetów, szkół „niepewnych” z punktu widzenia ideologicznego oraz utrudnianie praktyk religijnych dzieciom i młodzieży szkolnej. Warto wskazać fakt, że w diecezji kieleckiej w roku szkolnym 1949/50 nauczaniem nie objęto jedynie 3% godzin religii⁷. Natomiast w czasie od 1 stycznia do 1 sierpnia 1951 r. liczba szkół państwowych bez nauki religii wynosiła już 31, a szkół typu TPD aż 12⁸. W „sprawozdaniu” wymieniono nazwiska wielu księży, których z różnych przyczyn – czasami bezpodstawnie – pozbawiano prawa nauczania religii. W roku szkolnym 1950/51 Referat do Spraw Wyznań (RdSW), działający przy Prezydium Wojewódzkiej Rady Narodowej w Kielcach, spowodował usunięcie ze szkół 17 księży prefektów z diecezji sandomierskiej i 11 z diecezji kieleckiej, na ogólną liczbę 340 katechetów w województwie kieleckim⁹. Księża z diecezji kieleckiej masowo składali podania o nauczanie religii do szkół. Rozpoczęto również nauczanie religii w punktach katechetycznych, których tworzeniu przeciwstawiał się kierownik wojewódzkiego RdSW Stefan Jarosz.

Interesująca jest również część dokumentu ukazująca trudności w organizacji rekolekcji, udział uczniów w nabożeństwach na rozpoczęcie i zakończenie roku szkolnego oraz przystępowanie do sakramentów. Władze oświatowe przy pomocy Związku Młodzieży Polskiej (ZMP) organizowały przed lub w trakcie uroczystości kościelnych

⁷ Archiwum Diecezjalne w Kielcach (ADK), Akta Kurialne Ogólne (AKO), sygn. ON-4/9, s. 1-7.

⁸ H. K o n o p k a, *Religia...*, s. 125.

⁹ R. G r y z, *Sprawozdanie kwartalne Referatu do Spraw Wyznań w Kielcach z 1951 r.*, „Kieleckie Studia Historyczne” 1999, t. 15, s. 207.

różnego rodzaju zbiórki, capstrzyki w celu dezorganizacji uroczystości kościelnych i dezorientacji młodzieży. Sprawdzano, śledzono księży-rekolekjonistów czy nie stosowali przymusu bądź terroru psychicznego wobec tych, którzy nie brali udziału w rekolekcjach. W sytuacji, gdy kapłani wypowiadaliby się negatywnie w stosunku do ówczesnej sytuacji politycznej stałoby się to pretekstem do pozbawienia ich prawa nauczania religii. Władze lokalne próbowały również ograniczyć frekwencję dzieci na rekolekcjach poprzez np. wyznaczenie godzin prowadzenia nauk w godzinach porannych lub zakaz zwalniania dzieci przez nauczycieli na rekolekcje.

Kolejnym krokiem na drodze do zeświecczenia szkolnictwa polskiego była akcja usuwania krzyży z sal lekcyjnych. Komuniści z PZPR usilnie niszczyli te znaki wiary niezgodne z ich ideologią. Lekceważąc wolę chrześcijańskiego społeczeństwa usuwano krzyże ze szkół, urzędów i innych miejsc użytku publicznego, co miało wykorzenić z serc ducha religijnego i narzucić idee marksizmu.

Duchowieństwo kieleckie na czele z bpem Cz. Kaczmarem podjęło walkę o prowadzenie katechizacji młodzieży. Na konferencjach kapłańskich księżom przypominano o obowiązku katechizacji w szkole, kościele lub punkcie katechetycznym, zachęcano do przebywania z młodzieżą, organizowania atrakcyjnych imprez i uroczystych obchodów świąt kościelnych. Bp Kaczmarek nakazywał katechizację po porannej Mszy św. niedzielnej i w święta, a do rodziców skierował apel, by również i oni zabiegali o naukę religii i dopomagali duszpasterzom w wychowaniu religijnym dzieci i młodzieży. Nad całością pracy katechetycznej pieczę sprawowali księża dziekani¹⁰.

Należy stwierdzić, że przytoczone w dokumencie informacje potwierdzają głęboką skalę antykościelnej polityki władz partyjnych w celu wypracowania nowego systemu oświaty, a zatem zmiany istoty wychowania młodzieży z religijnego na laickie oraz ukształtowania nowego człowieka w nowej sytuacji politycznej.

¹⁰ Archiwum Państwowe w Kielcach (APK), Komitet Wojewódzki Polskiej Zjednoczonej Partii Robotniczej (KW PZPR), sygn. 3666, Informacja Referatu Organizacji Wydzielonych KW PZPR w Kielcach o działalności kleru na terenie województwa kieleckiego z 1955 r.; D. W o j c i e c h o w s k i, *Biskup Czesław Kaczmarek (1895-1938-1963) w 40. rocznicę śmierci*, Kielce 2003, s. 60-61.

**RAPORT Z 5 SIERPNI 1950 R. PRZESŁANY
DO KURII DIECEZJALNEJ W KIELCACH****Nauczanie religii w szkole i stan szkolnictwa katolickiego
(diecezja kielecka)*****Od roku 1945 do 14 kwietnia 1950***

Trudności ogólne w diecezji kieleckiej podobne jak na terenie innych diecezji, a więc: brak podręczników, trudności w uzyskaniu papieru na druk katechizmów, ograniczenie liczby godzin religii w szkołach podstawowych w stosunku do liczby grona danej szkoły, zredukowanie nauki religii w szkołach zawodowych do 1 godziny tyg., zredukowanie godzin religii w liceach pedagogicznych do 1 godz. tyg. zniesienie nauki religii w szkołach dla dorosłych¹¹, zwolnienie księży prefektów ze szkoły bez uzasadnienia, lub pod zarzutem bicia dzieci¹²,

¹¹ We wszystkich szkołach do roku szkolnego 1947/48 włącznie nauczano religii, ale postępował proces systematycznego ograniczania nauki tego przedmiotu i praktyk religijnych wszystkich szczebli. Zmiany organizacyjne w szkolnictwie zawodowym wprowadzane w roku 1946/47 polegały m.in. na zmniejszeniu liczby godzin nauki religii. Gimnazja zawodowe w roku szkolnym 1946/47 przekształcono w 3-klasowe szkoły zawodowe. Pozostawiono w nich nauczanie religii w wymiarze 1 godziny tygodniowo. Ponadto Ministerstwo Oświaty eliminowało nauczanie religii w szkołach średnich dla dorosłych. Uczniom domagającym się edukacji religijnej organizowano lekcje, opłacając je z wpłat dokonywanych przez uczniów. W liceach pedagogicznych w programie nauczania na rok szkolny 1946/47 pozostawiono zaś jedną godzinę lekcyjną na naukę religii. H. K o n o p k a, *Religia...*, s. 24-25; R. G r y z, *Państwo a Kościół w Polsce 1945-1956 na przykładzie województwa kieleckiego*, Kraków 1999, s. 222; Zob. także: ADK, AKO, sygn. ON-1/8, Wykaz szkół i nauczycieli religii w Diecezji Kieleckiej w roku szk. 1947/48; ADK, AKO, sygn. ON-4/9, Wykaz ilości godzin nauki religii w parafiach Diecezji Kieleckiej w roku szk. 1949/50.

¹² Proces usuwania prefektów, katechetów i katechetek, sióstr zakonnych ze struktur oświatowych rozpoczął się w 1948 r. Poczynania te miały charakter bezprawia, gdyż księża prefekci spełniali przeważnie wymogi nauczycieli stałych, a władze polityczne opierały się na zarządzeniu z maja 1926 r., które brzmiało: „stosunek służbowy nauczycieli tymczasowych może władza rozwiązać w każdej chwili”. Usuwano ze szkół księży-katechetów, przeciwko którym wysunięte zostały zastrzeżenia natury politycznej bądź pedagogicznej. Wymagano również od nauczycieli religii okazania świadectwa moralności, czyli opinii o kandydacie wydanej przez władze administracji ogólnej. S. W ó j c i k,

ograniczenia praktyk religijnych dzieci i młodzieży, przesuwanie krzyżów szkolnych na ściany boczne, trudności w uzyskaniu zatwierdzenia dla Sióstr Zakonnych na katechetki, nacisk wywierany na nauczycielstwo by nie podejmowało się nauczania religii w szkole, przewlekanie zatwierdzeń XX. Prefektów do szkół, nie zatwierdzanie przedstawionych kandydatów na nauczycieli religii.

Zwolnienia XX. Prefektów

W roku 1948 zwolniono trzech XX. Prefektów ze szkół średnich. Ks. Bania Józef prefekt Lic.[eum] Ped.[agogicznego] w Busku¹³ bez uzasadnienia, Ks. Styczeń Piotr pref.[ekt] w Gimn.[azjum] w Jędrzejowie¹⁴ – bez uzasadnienia, Ks. Stan. Kurdybanowski pref. we Włoszczowie¹⁵ pod zarzutem wystąpień przeciwko Państwu. Temu ostatniemu wytoczono proces, lecz winy nie uzasadniono. Mimo to prefektowi nie przywrócono praw nauczania w dotychczasowej szkole. W roku 1949 zwolniono ze szkoły proboszcza Ks. Bonara (Chrząstów)¹⁶ za rzekome pobicie dzieci. Pod podobny zarzutem zwolniono

Katechizacja..., s. 93; Zob. także: APK, Urząd Wojewódzki Kielecki 1944-1950 (UWK II), sygn. 1333, Sprawozdanie sytuacyjne za okres od dnia 1 I do 31 III 1950 r., s. 6.

¹³ Ks. Józef Bania w roku szkolnym 1947/48 był prefektem w Państwowym Liceum Pedagogicznym w Busku-Zdroju. ADK, AKO, sygn. ON-1/8, s. 3.

¹⁴ Ks. Piotr Styczeń był od 1949 r. proboszczem parafii pod wezwaniem Św. Trójcy w Jędrzejowie. Zaś od 1945 r. do 1949 r. prefektem Państwowego Liceum i Gimnazjum w Jędrzejowie. W 1949 r. został przez władze zwolniony ze stanowiska prefekta. Zob. Tamże; ADK, Akta Personalne Księży (AP), sygn. XS-117, s. 31-37.

¹⁵ Ks. Stanisław Kurdybanowski od 1949 r. wikariusz w Mstyczowie (dekanat sędziszowski), w 1951 r. został proboszczem w Nowym Korczynie (dekanat pacanowski). Od 1948 r. był nauczycielem religii w Państwowym Gimnazjum i Liceum we Włoszczowie. 20 VII 1948 r. został zawieszony w pełnieniu służby za „uprawianie polityki watykańskiej na lekcjach religii, za głoszenie iż dla Niemców trzeba mieć wyrozumiałość i współczucie”. W 1948 r. rozpoczęło się dochodzenie w Prokuraturze Sądu Okręgowego w Kielcach, ale sprzeczne zeznania świadków i brak dostatecznych dowodów winy uniemożliwiły wszczęcie przeciwko niemu w tej sprawie postępowania sądowego. Prefekt liceum w latach 1947-1949. Zob. ADK, AP, sygn. XK-93, s. 32-43; „Katalog Duchowieństwa i Parafii Diecezji Kieleckiej za rok 1950”, Kielce 1950, mps przechowywany w ADK, s. 27; P. A m e r y k, *Zarys monograficzny Liceum Ogólnokształcącego im. gen. Władysława Sikorskiego we Włoszczowie*, Włoszczowa 1990, s. 59.

¹⁶ Ks. Stefan Bonar w latach 1948-1957 był proboszczem parafii pod wezwaniem św. Michała Archanioła w Chrząstowie, należącej do dekanatu lelowskiego. Zob.: ADK, AP, sygn. XB-34, s. 108; „Katalog... za rok 1950”, s. 22.

w tymże roku ze szkoły wikariusza ks. Przybysia (Szaniec)¹⁷. W tymże roku nie dopuszczono do szkoły średniej w parafii Klucze miejscowego proboszcza ks. Misterka¹⁸, motywując ten krok wystąpieniami proboszcza przynoszącymi szkodę Państwu, gdyż „namawiał młodzież tej szkoły, by wstępowała do Seminarium Duchownego”.

„Aby się ustrzec na przyszłość podobnych działań księdza” naukę religii postanowiono powierzyć osobie świeckiej. Na parokrotną interwencję Kurii nie odpowiedziano. W r. 1950 zwolniono dalszych 4 XX. Prefektów, o czym poniżej.

Zamknięcie szkół katolickich i pozbawienie praw

Z końcem roku szkolnego 1948/49 Kuria Kielecka zmuszona była zamknąć Prywatne Męskie Gimn. i Lic. im. Św. Stan.[isława] Kostki w Kielcach¹⁹, gdyż wytworzyły się w niej warunki przekreślające charakter katolickiej szkoły. Władze szkolne przejęły wbrew protestom Kurii administrację szkoły i cały jej majątek.

W roku 1948 zamknięto Gimn. SS. Norbertanek w Imbramowicach²⁰. W r. szk. 1949/50 odmówiono praw Szkole Podstawowej i Gimn. SS. Nazaretanek w Kielcach²¹.

¹⁷ ADK, AKO, sygn. ON-4/11, s. 29.

¹⁸ Ks. Stefan Misterek w roku szkolnym 1947/48 nauczał religii w Gimnazjum Papierniczym w Kluczach (dek. kielecki). Od 1949 r. pełnił funkcję proboszcza parafii w Piekoszowie (dekanat piekoszowski). ADK, AKO, sygn. ON-1/8, s.17; ADK, AP, sygn. XM-54, s. 15-21; „Katalog... za rok 1950”, s. 41.

¹⁹ Przyczyną likwidacji Prywatnego Męskiego Gimnazjum i Liceum im. Św. Stanisława Kostki w Kielcach było wychowywanie młodzieży w „duchu wrogim do demokracji”, podejmowanie na lekcjach tematów antypaństwowych, zniszczenie w jednej z klas portretu prezydenta oraz zakaz prowadzenia na terenie szkoły działalności Związku Młodzieży Wiejskiej, a następnie Związku Młodzieży Polskiej, wydanym przez Kurie. W 1949 r. nastąpiło upaństwowienie szkoły. T. Wróbel, *Żeńskie szkoły katolickie*, [w:] *Księga Jubileuszu diecezji kieleckiej(1883-1983)*, Kielce 1986, s. 104-109; R. Gryz, *Państwo...*, s. 229-230; D. Wojciechowski, „Biskupiak” *Zespół Szkół Katolickich im. św. Stanisława Kostki w Kielcach*, Kielce 2005, s. 164-171; A. Masalski, *Szkoła „na górcie” 70 lat Gimnazjum i Liceum im. św. Stanisława Kostki i V Liceum Ogólnokształcącego im. ks. Piotra Ściegiennego*, Kielce 1994, s. 7-27; APK, Kuratorium Okręgu Szkolnego (KOS II), sygn. 69, Protokół z powizytacyjnej konferencji Rady Pedagogicznej, odbytej w dniu 1-wszym marca 1950 r. w obecności ob. Wizytatora mgr. Nitki.

²⁰ Gimnazjum SS. Norbertanek w Imbramowicach w 1948 r. zostało bez wcześniejszych zapowiedzi przekształcone na dwuletnią średnią szkołę rolniczą. Szkoła prowadzona była przez Siostry do roku 1950, kiedy to odebrano Klasztorowi prawo naucza-

Ograniczenia praktyk religijnych

W roku 1949 ograniczono dni przeznaczone na rekolekcje wielkopostne dla młodzieży szkolnej, wyznaczając dla wszystkich szkół jeden termin: niedzielę palmową, wielki poniedziałek i wtorek. Na skutek interwencji Episkopatu oraz interwencji Kurii w miejscowym Kuratorium w Kielcach złagodzone częściowo powyższe zarządzenie Ministerstwa, zezwalając na odprawienie rekolekcji w większych ośrodkach w dni inne. Nie udziela się dnia wolnego dla praktyk religijnych na początku roku szkolnego oraz na jego zakończenie.

W niedziele i święta utrudnia się młodzieży wzięcie udziału we Mszy św. szkolnej przez urządzenie rozmaitych imprez już od wczesnych godzin rannych (ostre strzelanie dla klas licealnych, biegi, koncentracja SP, zabawy itd.).

Przesuwanie krzyżów szkolnych na ściany boczne

Akcja ta miała podobny przebieg jak w innych diecezjach. Tylko w nielicznych szkołach pozostawiono krzyże na dawnym miejscu.

nia i zabrano majątek klasztoru na rzecz państwa. ADK, AKO, sygn. OK-16/5, s. 209; ADK, AKO, sygn. OK-16/4, s. 275.

²¹ Szkoła Podstawowa i Gimnazjum SS. Nazaretanek w Kielcach rozpoczęła działalność 5 lutego 1945 r., równocześnie z rozpoczęciem nauki utworzono przedszkole i internat przy Szkole. Prawa publiczne odebrano szkole 24 III 1948 r. w związku z rzekomo małą liczbą uczniów (495), kształceniem młodzieży elitarnej „ze sfer zamożnych”, czytaniem przez młodzież czasopism katolickich. Podstawę do zamknięcia szkoły miało stanowić sprawozdanie inspektora J. Massajady z przeprowadzonej wizytacji z 15 III 1949 r. Ministerstwo Oświaty uchyliło jednak decyzję Kuratorium 22 VI br. po interwencji kurii biskupiej w Kielcach, skierowanym do Wojewódzkiej Komisji Lokalowej, że z chwilą zamknięcia Szkoły lokal ten przeznacza na swe cele. Egzystencja szkoły została uratowana, ale w dalszym ciągu istniał stan zagrożenia. Dnia 13 I 1960 r. Minister Oświaty wydał rozporządzenie, na mocy którego nadawanie uprawnień państwowym szkołom prywatnym leżało od tej pory w gestii kuratoriów. Na mocy tego rozporządzenia pozbawiono liceum siostr nazaretanek praw państwowych na rok szkolny 1959/60. Zastrzeżenia natury wychowawczej, lokalowej nie mające pokrycia w rzeczywistości stały się przyczyną likwidacji szkoły nazaretanek w czerwcu 1960 r. T. W r ó b e l, *Żeńskie...*, s. 106-110; APK, KOS II, sygn. 50, s. 14-68. B. G r o m a d a, *Szkoły Sióstr Nazaretanek w okresie Polski Ludowej*, Lublin 2000, s. 94; R. M a ł a c h o w s k i, *Średnie szkolnictwo katolickie w Polsce i w wybranych państwach europejskich (lata 1945-2000)*, Zielona Góra 2005, s. 259; S. M a j e w s k i, *Organizacja szkolnictwa średniego ogólnokształcącego w województwie kieleckim 1944-1961*, Kielce 1995, s. 103.

Wizytatorzy religii

Wizytatorzy religii zatwierdzeni byli tylko na teren Kuratorium Kieleckiego i tu przy wizytacji nie czyniono im trudności. Kuratorium Krakowskie nie zatwierdziło – mimo dwu pism Kurii – wizytatora na teren powiatu miechowskiego i olkuskiego.

Od dnia 14 kwietnia – po porozumieniu z Rządem RP**Zwolnienia XX. Prefektów**

W dalszym ciągu Władze Szkolne zwalniają XX. Prefektów ze szkół, utrudniając obsadzenie stanowiska nauczyciela religii.

Z dniem 30 kwietnia b.r. [1950 r. – M.D.] zwolniono we Włoszczowie prefekta ks. Stefana Sadaja²² w Państwowej Szkole og. ksz[tałcącej] stopnia licealnego. Na zatwierdzenie następcy trzeba było czekać do końca czerwca (dwa miesiące), w końcu Kuratorium przesłało odpowiedź odmowną. Przez dwa miesiące młodzież pozbawiona była nauki religii. Również z końcem kwietnia b.r. [1950 r. – M.D.] zwolniono bez uzasadnienia z Liceum Pedagogicznego w Kielcach ks. Tadeusza Cabańskiego²³, a na zatwierdzenie następcy trzeba było czekać cały miesiąc.

Z końcem czerwca b.r. [1950r. – M.D.] zwolniono bez uzasadnienia ks. Władysława Nawrota prefekta Liceum bł. Kingi w Kielcach²⁴.

W tym samym terminie zwolniono ks. Jana Szczupała, prefekta Gimm. Administracyjno-Handlowego i Telekomunikacyjnego w Kielcach²⁵.

²² Ks. Stefan Sadaj w 1948 r. był prefektem gimnazjalnym we Włoszczowie. Od 1950 r. był wikariuszem w parafii Kurzelów (dekanat włoszczowski), a następnie w Daleszycach, Sławkowie, Słomnikach i Piekoszowie. ADK, AP, sygn. XS-109, s. 32-39; „Katalog... za rok 1950”, s. 43; P. A m e r y k, *Zarys...*, s. 59.

²³ Ks. Tadeusz Cabański w 1950 r. był wikariuszem parafii Katedralnej w Kielcach. Od 1947 r. pełnił funkcję prefekta etatowego w Liceum Pedagogicznym w Kielcach. W 1948 r. został mianowany Diecezjalnym Moderatorem Sodalicji Mariańskiej młodzieży szkół średnich w diecezji kieleckiej. ADK, AP, sygn. XC-31; „Katalog... za rok 1950”, Kielce 1950, s. 20.

²⁴ Ks. Władysław Nawrot w 1946 r. uczył w Gimnazjum i Liceum żeńskim im. Bł. Kingi. Od 1951 r. był proboszczem parafii pod wezwaniem Św. Marii Magdaleny i Św. Mikołaja BM. w Chełmcach (dekanat piekoszowski). ADK, AP, sygn. XN-30, s. 28; „Katalog... za rok 1950”, s. 42; „Katalog... za rok 1946”, s. 28.

²⁵ Ks. Jan Szczupał był w 1950 r. proboszczem parafii pod wezwaniem św. Krzyża w Kielcach. „Katalog... za rok 1950”, s. 20; ADK, AKO, sygn.ON-4/11, s. 30.

W dniu 8 sierpnia b.r.[1950r. – M.D.] zwolniono ze szkoły podstawowej w Kielcach ks. Stefana Nowaczka²⁶.

Zamknięcie szkół katolickich

Z dniem 30 czerwca b.r. zamknięto Trzyletnie Żeńskie Gimn. Krawieckie i Prywatne Lic. Przemysłu Odzieżowego SS. Kanoniczek w Busku Zdroju²⁷.

Trudności odnos[ś]nie praktyk religijnych młodzieży

Rekolekcje szkolne

Na rekolekcje wielkopostne udzielało Kuratorium tylko 1 dzień wolny od zajęć szkolnych., wyjątkowo tylko 2 dni. (Porozumienie przewiduje 3 dni).

Pierwsza Komunia s[ś]w. dzieci szkolnych

Inspektoraty Szkolne nie udzielały dnia wolnego na dzień pierwszej Komunii św. Na interwencję Kurii zwolniono tylko dzieci przystępujące do pierwszej Komunii św. na dwie godziny, celem przyjęcia Komunii św. a potem zaraz normalne zajęcia szkolne. W kilku wypadkach nawet tego odmówiono.

Zakończenie roku szkolnego

Według danych przepisów szkolnych (formalnie nie odwołanych) na zakończenie roku szkolnego przewidziany był jeden dzień wolny od zajęć szkolnych przewidziany na praktyki religijne. W tym roku szkolnym (1949/1950) odmówiono dnia wolnego tłumacząc, iż obowiązują tylko punkty Porozumienia, a dawne przywileje prawa zostały zniesione nową umową między Państwem a Episkopatem. Przyjąwszy nawet ten punkt widzenia – nie uszanowano Porozumienia, gdyż nie przewidziano Mszy św. dla młodzieży w godzinach rannych wygodnych dla młodzieży. Interwencja Kurii nie odniosła skutku. Czynności związane z zakończeniem roku szkolnego rozpo-

²⁶ Ks. Stefan Nowaczek w 1950 r. był wikariuszem parafii katedralnej w Kielcach. „Katalog.... za rok 1950”, s. 20, 42.

²⁷ ADK, AKO, sygn. OK. 13/1, s. 153-159.

często w szkole o godz. 8 rano, utrudniając młodzieży przez to wzięcie udziału we Mszy św.

Dalsza akcja przesuwania krzyża na ściany boczne

Proboszcz parafii Piasek Wielki doniósł pismem z dnia 13 czerwca, że w miejscowej szkole przesunięto krzyże na boczne ściany, tłumacząc się poleceniem inspektora.

Rekolekcje dla maturzystów

Dawnym zwyczajem urządzało się co rocznie rekolekcje dla maturzystów. W tym roku w czerwcu urządzono 3 serie rekolekcji zamkniętych. Maturzystom z Buska, Działoszyc i Jędrzejowa utrudniano wzięcie udziału w tych rekolekcjach. Dyrekcje szkół (według wszelkiego prawdopodobieństwa) z polecenia Kuratorium czyniły mocny nacisk, używając presji, by maturzyści nie udawali się na rekolekcje. Wiele zgłoszeń wskutek tego wycofano.

Niedzielną Msza św.

W dalszym ciągu młodzież ma często trudności w wysłuchaniu swej niedzielnej Mszy św. wskutek najrozmaitszych imprez urządzanych dla szkół we wczesnych godzinach rannych biegi narodowe, święto sportowe, wiec pokoju, święto dziecka²⁸. Na interwencję przedstawiciela Kurii (Ks. Jaroszewicz)²⁹ Kurator Szkolny odpowiedział że on nic nie może tu przeciwdziałać zarządzeniom odgórnym.

²⁸ Władze partyjne i oświatowe w woj. kieleckim, które działały według zarządzeń odgórnych próbowały zdeorganizować udział we mszy świętej rozpoczynającej nowy rok szkolny. W dniu 31 VIII 1950 r. zorganizowano zbiórki i capstrzyki dla młodzieży szkolnej. W informacji sporządzonej dla Egzekutywy KW PZPR podano, że „młodzież szkolna w nabożeństwach kościelnych w sposób zorganizowany na ogół udziału nie brała. Główna zasługa w tym względzie została przypisana ZMP, którego aktywności przed uroczystościami kościelnymi zwoływali młodzież na zebrania i odprawy”. APK, KW PZPR, sygn. 54/IV-1, Informacja o przebiegu rozpoczęcia nowego roku szk. 1950/51 w woj. kieleckim. Załącznik nr 5 do protokołu nr 36/50 z posiedzenia Egzekutywy KW PZPR w Kielcach 16 IX 1950 r.

²⁹ Ks. bp Jan Jaroszewicz (27 maja 1903 r. – 17 kwietnia 1980 r.) był kanonikiem Kapituły Katedralnej w Kielcach od 1947 r., natomiast w 1949 r. został wikariuszem generalnym diecezji kieleckiej. W 1951 r. został aresztowany i do 1955 r. więziony w Warszawie i w Goleniowie. ADK, AP, sygn. BI-11/1, BI-11/2; „Katalog... za rok 1954, s. 7, 8, 63; P. Nitecki, *Biskupi Kościoła w Polsce w latach 965-1999. Słownik*

Ograniczenie funkcji duszpasterskich prefektów

Dyrektor Lic. im. Żeromskiego w Kielcach³⁰ oświadczył prefektowi³¹, że nie wolno prefektowi ogłaszać młodzieży żadnych komunikatów o rekolekcjach dla młodzieży o spowiedzi młodzieży czy nabożeństwach szkolnych, powołując się ubocznie na polecenia władz szkolnych.

biograficzny, Warszawa 2000, s. 17-178; T. Wróbel, *Zarys historii diecezji kieleckiej*, „Kielecki Przegląd Diecezjalny” 1982, nr 15, s. 237-241.

³⁰ W latach 1947-1962 funkcję dyrektora I Liceum Ogólnokształcącego im. S. Żeromskiego w Kielcach piastował Antoni Urbanek. Zob.: J. Daniel, A. Massalski, M. Szczepanek, *Księga pamiątkowa I Liceum Ogólnokształcącego im. S. w Kielcach*, Kielce 1995, s. 97.

³¹ Prefektem w Liceum im. S. Żeromskiego w Kielcach w latach 1947-1950 był ks. Bolesław Galon. Tamże, s. 98.